

הרקע להקמת הוועדה:

בשלהי 1998 פנה ד"ר זדוף לגבי קאהן ממשרד המשפטים, בשם משפחת וינשטיין מארגנטינה, שבנה מאוריסיו נחטף ונעלם בשנת 1978. ד"ר זדוף ביקש בשם משפחת וינשטיין, שמדינת ישראל תפעל להוצאת צו מעצר בינלאומי כנגד האחראים לרצח בנם. נוכח פנייתו של ד"ר זדוף נבדקו הנושא והאפשרויות המשפטיות, על ידי המחלקה הבינלאומית במשרד המשפטים ואגף אמריקה הלטינית במשרד החוץ. לאור בחינה שנעשתה, נראה היה שאין אפשרות ריאלית לפעול להסגרת האחראים לחטיפה והרצח והעמדתם לדין בישראל. יחד עם זאת ניתן, אולי, לסייע למשפחות הנעלמים בדרכים אחרות.

במהלך הדיונים, עלתה השאלה, כיצד השופט גרסון בספרד אוסף ראיות וחומר כנגד החשודים בארגנטינה, ומבקש הסגרתם באירופה. מדוע ישראל לא תעשה כמותו ותצטרף לאותן מדינות הרודפות את המענים והרוצחים? התשובה לכך נעוצה היתה בשיטת המשפט השונה. (ראה פירוט בפרק המשפטי בעמ' 11-14).

לאור תשובות אלו, פנו משפחות הנעלמים לוועדת הכנסת לעלייה, קליטה ותפוצות, בבקשה לסייע להן כדי שמצוקתן תזכה לתשומת הלב הראויה ומוסדות המדינה יסייעו להן במאבקן. ב- 21 בפברואר 2000 התקיים דיון מיוחד בוועדת הכנסת. בעקבותיו, הועלתה הצעה שהיוותה פשרה בין הרצון למצות את הדין עם האחראים לבין האפשרות המשפטית לעשות כן בישראל. הדיון סוכם בקריאת הוועדה לשרי המשפטים והחוץ, להקים וועדה אשר תבחן את הדרכים לסייע למשפחות הנעדרים לברר, מה עלה בגורל יקיריהם ואם ניתן להביאם לקבורה נאותה.

הקמת הוועדה והמנדט:

בתאריך 11 ביוני 2000, נענו משרדי הממשלה והמנהלים הכלליים של משרדי המשפטים והחוץ הקימו את הוועדה לנושא גורל הנעלמים בארגנטינה. בכתב המינוי נאמר, כי ממשלת ישראל מייחסת חשיבות רבה לסיוע למשפחות הנעלמים היהודים בארגנטינה בזמן המשטר הצבאי, ככל שמדובר בבירור גורל יקיריהם, מציאת מקום קבורתם ובהבאתם לקבר ישראל. התפקיד אשר הוטל על הוועדה היה לבדוק ולהמליץ על דרכים לסיוע בנושאים אלו ולהגיש מסקנותיה לשרי החוץ והמשפטים כעבור ששה חודשים.

הרכב הוועדה:

מר פנחס אביבי – יו"ר, סמנכ"ל לענייני אמריקה הלטינית במשרד החוץ ;
עו"ד עירית קאהן – מנהלת המחלקה לעניינים בינלאומיים במשרד המשפטים ;
עו"ד יעל פרסמן - המחלקה הבינלאומית במשרד המשפטים ;
פרופ' אדי קאופמן – האוניברסיטה העברית ירושלים ;
מר אלכס בן-צבי – מזכיר, סגן מנהל מח' אמריקה הדרומית במשרד החוץ הוחלף במהלך העבודה על ידי מר יועד מגן - אגף אמריקה הלטינית במשרד החוץ ;

* אנו מודים לאפרת דויטשר ונטע שלזינגר על עזרתן בעריכת דו"ח זה בהתנדבות.

בשלב ראשון, נמנתה גם גבי איריס זנגי, מהמשרד לענייני חברה ותפוצות, על חברי הוועדה. אלא שבבחירות 2001, בוטל קיומו של המשרד וחברותה של גבי זנגי מטעמו הופסקה. לחברי הוועדה צורפו, כמשקיפים על עבודתה, נציגי ארגון המשפחות בישראל - ממוריה - מר אוסקר חיימוביץ, וד"ר אפרים זדוף כנציג משפחות הנעלמים בארגנטינה. במהלך עבודת הוועדה נשכרו שירותיו של ד"ר זדוף באיסוף, מיון ועיבוד החומר התיעודי.

עבודת הוועדה:

הוועדה החלה את עבודתה ביולי 2000. בתחילה, התמקדו הדיונים בגיבוש דרכי העבודה. במסגרת זו, הוחלט לפנות אל הציבור הרחב, על מנת לאפשר לכל מי שמעוניין בכך, להביא את עניין קרובו בפני הוועדה. פורסמו הודעות בעיתונות המקומית, כתבות בתקשורת, ברשת דואר אלקטרונית בארץ, בארגנטינה ובמקומות שונים בעולם. לפונים נשלחו טפסי שאלונים, בהם התבקשו למלא פרטים לגבי כל אדם שנעלם. עם קבלת המידע וריכוז השאלונים, נאסף חומר נוסף מארכיון משרד החוץ. אף שטרם חלפה התקופה הקבועה בחוק, לפי בקשה מיוחדת, הועמד החומר המצוי בארכיון משרד החוץ לרשות הוועדה וד"ר זדוף קיבל לידיו תיקים רלבנטיים שביקש לבחון מתוך הארכיון. מתוך רצון לסייע לפעילות המחקר של הוועדה, אפשרה הסוכנות היהודית לישראל לחוקר הוועדה לבדוק את הארכיון ההיסטורי של מחלקת העלייה שלה.

בד בבד, החליטה הוועדה לשמוע גם מומחים מן האקדמיה, העוסקים בנושא ובתקופה, כמו גם אנשי משרד החוץ, הסוכנות היהודית והקהילה היהודית בארגנטינה, שהיו מעורבים בנושא בעבר ובהווה, בישראל ובארגנטינה. במסגרת זו, הופיעו בפני הוועדה פרופ' מריו שניידר, ד"ר לאונרדו סנקמן ופרופ' חיים אבני מהאוניברסיטה העברית. הללו השמיעו דברים בפני הוועדה בנוגע לפעולות ההצלה של יהודי ארגנטינה, מידת הפגיעה ביהודי ארגנטינה, תופעות אנטישמיות והרקע לעליית המשטר הצבאי ומאפייניו, איש איש בתחומו.

כמו כן הופיעו בפני הוועדה אנשי משרד החוץ - יואל ברומי - סמנכ"ל לאמריקה הלטינית, דב שמורק - שגריר ישראל בארגנטינה בין השנים 1980-1985 ואליעזר פלמור - ממלא מקום השגריר בארגנטינה בין השנים 1980-1982. אנשי הסוכנות היהודית, יהודה דומיניץ - ראש פרויקט המילוט בסוכנות היהודית ודני רקנטי - ראש המשלחת של מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בארגנטינה בין השנים 1976 עד 1978. חוסה הרקמן - נשיא DAIA הנוכחי, הופיע גם הוא בפני הוועדה, בעת ביקורו בישראל. באופן זה, כמו גם על ידי קריאת חומר ביבליוגרפי, יכלה הוועדה להתרשם ממגוון מקורות לגבי ההתרחשויות ודרכי הפעולה של הגורמים השונים שפעלו בארגנטינה בתקופה הנדונה.

לאחר איסוף השאלונים ובחינת הרקע לתקופה ולנושאים השונים שעלו, החלה שמיעת עדויות. בזה אחר זה, הופיעו הפונים שרצו בכך בפני הוועדה, והעידו על הידוע להם. עדותם תועדה בוידאו, באודיו ובכתב. העדויות אשר נשמעו במשרד החוץ היו קשות וכואבות. הן גילו מציאות של טרור אזרחי ופחד קיומי מידי רשויות המדינה.

בספטמבר 2001, נסעה הוועדה להשלים פרק חשוב בעבודתה בארגנטינה. במהלך תשעה ימים שמעה הוועדה יותר מארבעים עדים, ונפגשה עם בעלי תפקידים בממשל, בכנסיה, במערכת המשפט וארגונים וולנטרים שונים, הפעילים באיתור קרובים חיים וגופות המתים, איסוף מידע, מחקר חברתי, התרעה ציבורית ועוד.

הוועדה נפגשה עם דיאנה קונטי – תת מזכיר המדינה לנושאי זכויות האדם וצוותה וביקרה בארכיון ה- CONADEP (הוועדה הממלכתית בארגנטינה שחקרה את העלמת האזרחים בידי השלטון הצבאי); לאונרדו דספוי - שליח נשיא ארגנטינה בנושא זכויות אדם, המשמש כנשיא וועדת האום לזכויות אדם בז'נבה; ארגון CELS - מרכז למחקרים חברתיים, ארגון חבר באיגוד המשפטנים הבינלאומי בז'נבה ובליגה הבינלאומית לזכויות אדם בניו-יורק; אמהות כיכר מאי הפועלות לאיתור הבנים שהועלמו וארגון סבתות כיכר מאי הפועל לאיתור הנכדים שנולדו במהלך מעצר הוריהם והועלמו; המכון לאנתרופולוגיה פורנזית הפועל לאיתור וזיהוי גופות; כמו כן, פגשה הוועדה את השופטים קבלו מבואנוס איירס ושיפרין מלה פלטה, שפועל המשפטי יוצא דופן במערכת המשפטית בארגנטינה. השופט קבלו פסק שחוקי הציות המחייב והנקודה הסופית, שתכליתם היתה להביא לכדי סיום את העיסוק המשפטי באחריות השלטון הצבאי למעשי הדיכוי, אינם חוקתיים. השופט שיפרין דן במשפטי האמת, מנגנון ייחודי אשר הוקם בארגנטינה לביורור האירועים, ללא הכרעה בדבר האחריות הפלילית לביצועם; הארכיבישוף קארליק, יושב ראש מועצת הבישופים הארגנטינית; הוועדה נפגשה גם עם הרב דניאל גולדמן, מבית-הכנסת בית-אל ועם נעמי מאייר, אלמנתו של הרב מרשל מאייר ז"ל, שהעניק תמיכה ועידוד ליהודי הקהילה שחיפשו את קרוביהם הנעלמים בתקופת השלטון הצבאי; כמו כן, נפגשה עם אנשי ארגון ה- DAIA.

המפגש עם משפחות הנעלמים:

הוועדה נפגשה כמובן גם עם משפחות הנעדרים בפורומים ומקומות שונים וניהלה עמם דו-שיח ער, נוקב וכאוב. נערכו ביקורים באתרי הנצחה וזיכרון שהוקמו לנעדרים על גדות הנהר לה פלטה, שלמימיו הושלכו חטופים רבים ממטוסים. בליל שישי, התארח הוועדה בבית הכנסת "בית-אל" בקבלת שבת.

במפגשים עם משפחות הנעלמים נוצר דיאלוג בלתי אמצעי, אנושי, חם ומרגש בין אנשים, בין יהודים, בין מצוקת המשפחות לנציגי המדינה. לא תמיד היה הדיאלוג נח, אך נדמה שמשפחות הנעדרים ייחלו לו שנים רבות. בדמעות כבושות החונקות את גרונם, השמיעו המשפחות את כאבן. היו שהשמיעו גם אכזבה מיחסה של מדינת ישראל ופועלה עד עתה. רבים שאלו מדוע צריכה הייתה לחלוף תקופה כל כך ארוכה עד אשר הגיעו נציגי המדינה. הם התקשו להבין את פשר עיתוי הקמת הוועדה וראו בכך בבחינת: מעט מדי, מאוחר מדי. נשמעו גם טענות שונות כנגד המנדט המצומצם של הוועדה, כאילו לדברים המהותיים אין הוועדה מוכנה להתייחס.

איתור תינוקות:

במהלך שלטון הגנרלים בארגנטינה נחטפו והועלמו אלפי בני אדם. ביניהם, היו גם נשים הרות אשר ילדו במהלך שהותן במעצר. עד כה, דווח על 241 נשים שילדו במהלך מעצרן ובהן, 22

יהודיות. רובם ככולם של התינוקות שנולדו כך במתקני המעצר והכליאה נלקחו בניגוד לחוק על ידי אנשי כוחות הביטחון שהיו מעורבים קודם לכן בחטיפת הוריהם. אחת ממטרות הוועדה היתה לנסות לגלות מידע שעשוי לסייע באיתור הילדים. אותם ילדים אמורים להיות היום בשנות העשרים לחייהם.

הוועדה שמעה מספר עדויות בנושא זה. בביקורה בארגנטינה פגשה הוועדה, כאמור, את נשות ארגון "סבתות ככר מאי", ששם לעצמו כמטרה לאתר את הילדים. הוועדה שמעה על צורת עבודת הארגון והתרשמה עמוקות מנחישותן, התמדתן והמומחיות שרכשו במהלך השנים, כמו גם מהצלחתן המסוימת באיתור הילדים והבעיות שעלו לאחר איתור ילד כזה. הללו, אתרו במהלך השנים 70 ילדים (4 מהם יהודים).

לאור זאת, החליטה הוועדה כי אין מקום לעבוד במקביל לארגון המנוסה שזו תכלית קיומו וכבר הוכיח הצלחה בעבר, ואף זכה בהערכה בינלאומית על פועלו. תחת זאת, תעמיד עצמה הוועדה לרשות הארגון ותסייע לו, על ידי העברת העדויות שנשמעו וכל מידע רלבנטי אחר שנאסף על ידה, הכל לפי בקשת הארגון ובתיאום עמו.

הבאת גופות הנעלמים לקבורה מכובדת:

חוסר היכולת לאתר את הגופות ולהביאן לקבורה מכובדת במקום ידוע מעיקה עד מאוד על משפחות הנעלמים. בהיעדר קבורה התקשו המשפחות לעבד את האבל ולהשלים עם מות יקיריהן. במהלך בירור מקרי אודות מקרה היעלמות בארגנטינה, נמצא שברשות המכון הפורנזי פרטים אודות מקום קבורתו של אחד הנעלמים שעניינו הובא בפני הוועדה. כך למדה הוועדה, כי למרות הסיכוי הקטן, יש מקום להמשיך ולחפש מידע המצוי ברשות גופים שונים בארגנטינה. חלקם מרוכזים במוסדות לזכויות אדם, רובם בידי רשויות שלטוניות שונות הפזורות ברחבי המדינה. המקרה הפרטי הבודד המחיש כי קיים סיכוי למצוא באותם מאגרים מידע חדש שלא היה ידוע לקרובי המשפחות, ולהצליבו עם מקורות מידע אחרים. לפיכך, פנתה הוועדה לאותם גופים המרכזים מאגרי מידע וביקשה לברר אם קיים ברשותם מידע נוסף. הוועדה ממליצה להמשיך ולחפש מידע באותם מאגרים ולשתף פעולה עם הגורמים בארגנטינה הפועלים לזיהוי גופות ומחזיקים מאגר מידע גנטי (DNA) של הנעלמים. לפיכך, עודדה הוועדה את קרובי המשפחות למסור דגימות דם שצורפו למאגר זה שברשות הצוות הארגנטיני לאנתרופולוגיה פורנזית. דגימות שנאספו בישראל הועברו על ידי הוועדה במהלך ביקורה בארגנטינה לאותו מכון פורנזי.

נושאים מחוץ למנדט הוועדה:

בחינת פעולת הרשויות בישראל בעת השלטון הצבאי ביחס ליהדות ארגנטינה לא נכללה במנדט הוועדה. גם לא השפעת המימד היהודי בנוהג השלטון הצבאי באותה תקופה. אלא שבמהלך שמיעת העדויות והמומחים שלא מקרב עובדי המדינה, עלו טענות חוזרות ומטרידות בדבר נוהגם של נציגי המדינה ופועלם לסייע לפונים המתדפקים, במרוצת השנים, על שערי נציגות המדינה בארגנטינה ומוסדותיה בישראל. יש לציין, כי אף שטענות כאלו עברו כחוט השני בין העדויות, נשמעו גם עדויות מסוג אחר. התברר שנציגי המדינה עסקו בהצלה באופן אישי, ואף סיכנו את מעמדם וחייהם במידה לא מבוטלת. גם על פעולות הצלה ומילוט של נציגי המדינה נשמעו עדויות והכרת תודה מפי עדים שונים.

נוכח מצבור הטענות הקשות, ומטרת הוועדה, לנסות למצוא דרכים לסייע לקרובי המשפחות, החליטה הוועדה כי לא תוכל לעשות מלאכתה נאמנה אם תקפיד לשמוע מהעדים אך ורק את הדברים שבגדר מסגרת המנדט שניתן לה. לפיכך, אפשרה הוועדה לעדים לומר דבריהם גם בנוגע לטענות ונושאים שלא נכללו מפורשות במסגרת המנדט. מתוך רצון לקבל תמונה רחבה יותר ממגוון מקורות, זימנה הוועדה גם בעלי תפקידים באותן שנים ושמעה גם אותם. בסופו של יום, נדרשה הוועדה להחליט מה לעשות ביחס למידע שנאסף בנושא זה. בעניין זה, ראתה עצמה הוועדה מנועה מלהחליט נחרצות, לאור שני מרכיבים עיקריים: מנדט הוועדה וההרכב הפרסונאלי של חבריה. חברי הוועדה נבחרו, בין היתר, גם לאור המנדט. לו היתה בחינת פעולת הרשויות הישראליות בין מטרות הוועדה, אפשר שלא היו נמנים על חבריה אנשי משרד החוץ, בוודאי לא יושב הראש מר פנחס אביבי, אשר שירת כקונסול ישראל בבואנוס איירס בין השנים 1978 – 1982, בתקופת השלטון הצבאי ועסק בפניות המשפחות, ביקור אסירים, מילוט והצלה כמו גם בטיפול קונסולרי בנמלטים. אלא שכאמור, עניין זה לא נכלל בין תפקידי הוועדה מלכתחילה. לפיכך, יוצגו הדברים כפי שנשמעו (הטענות והעדויות מפי חלק מהעוסקים במלאכה), והוועדה ממליצה כי המידע יועמד לרשות גורם חוקר או מבקר אחר אשר יוכל להתייחס לדברים במישור ביקורתי יותר על ידי גורמים אובייקטיביים. יצוין כי נשמעו עדויות לכך שהצלה נעשתה על פי הוראת ראש הממשלה דאז, מנחם בגין, ושר החוץ יצחק שמיר, במודע, ללא התניה בארץ היעד או בעמדות פוליטיות.

גם כנגד מוסדות הקהילה היהודית בארגנטינה נשמעה ביקורת חריפה וחוזרת מפי העדים. הוועדה לא עסקה גם בנושא זה. בעת הזאת, מקיים ארגון הגג של הקהילות היהודיות בארגנטינה - DAIA - בדיקה על מנת לנסות ולברר מדוע נכשלה בהגשת סעד לבני היישוב בעת מצוקתם בניגוד לפועלם של המוסדות הקהילתיים, צוין הרב מרשל מאייר ז"ל, כדמות מסייעת ותומכת בשעתן הקשה של המשפחות ושל הקהילה.

העדויות:

העדויות שנשמעו היו קשות. כל מקרה גילה סיפור אנושי של כאב נורא. כל סיפור אישי ומשפחתי נורא ומזעזע מקודמו. העדויות גילו מצוקה קיומית בכמה רמות. הן גילו התאכזרות אנושית של אדם לאדם, התעמרות של מדינה באזרחיה. מדיניות השלטת טרור לא מידי אויב זר או כובש, אלא מידי מדינת האזרחות. אף על פי כן, רבים מהעדים שחיו בתקופת השלטון הצבאי, לא ראו בכך תופעה חריגה. ארגנטינה חזתה במשטרים צבאיים יותר מפעם אחת בעברה. אלא שהמשטר הצבאי האחרון בין השנים 1976 – 1983 היה משטר אלים ואכזרי במיוחד, יותר מאלו ששלטו בה בעבר. דבר נוסף ייחד אותו, גם עם שוך הסערה האזרחית, סירב המשטר להשיב את השלטון לאזרחים ולקיים בחירות דמוקרטיות.

חלק מחברי הוועדה הם ילידי ארגנטינה שהיגרו לישראל כאנשים בוגרים, חלקם קיימו קשרי עבודה עם המדינה והיבשת במשך שנים. לאחרים, היה המפגש חדש. אף על פי שהמידע שגילו

העדים היה ברובו ידוע וגלוי ממקורות שונים, המפגש הבלתי אמצעי עם קרובי המשפחות, העדים בישראל ובארגנטינה, זעזע את חברי הוועדה, כולם כאחד, באופן העמוק ביותר.

מתוך העדויות עלתה (בחדות ובפירוט גדול מאלו שנשמעו בישראל קודם לכן) אותה אווירת טרור אזרחי שלווה כצל את התקופה. העדויות חשפו חוויות אישיות של דיכוי קשה מיד השלטון הצבאי שהופעל כלפי אזרחים, וכל גילוי של התארגנות וחשיבה עצמאית בלתי מקובלת. בעלי מקצועות המאפיינים חשיבה ביקורתית כמו סוציולוגיה, פילוסופיה, פסיכולוגיה, משפטים ועיתונות היו מועדים לדיכוי. גם פעילים חברתיים בקרב שכונות עוני. עדים תיארו דילמות אנושיות קיומיות בלתי אפשריות שבפניהן ניצבו, כמו בחירה בין מסירת בן תמורת שחרור בן אחר.

החברה בארגנטינה תוארה כסביבה משתקת, לא תומכת. רבים תיארו נתק בין האירוע שחווי כיחידים או משפחה לבין הקורות את ארגנטינה כמדינה. הללו טענו שלא היו מודעים להיקף התופעה של היעלמות אזרחים, או אפילו לקיומה כתופעה, וחוו את היעלמות קרובם כאירוע בודד שאירע רק להם או למעטים בסביבתם. אחרים טענו, שלא ניתן היה שלא לראות ולהבחין בתופעה. אפשר שההסבר להבדלים הללו בהשקפה נעוץ בתקופה המדוברת (תחילת השלטון הצבאי או תקופה מאוחרת יותר). יתכן שההסבר לכך נובע מהמעגלים החברתיים אליהם השתייכו המשפחות, מהגנות פסיכולוגיות אישיות שמאמצים להם בני אדם על מנת לשרוד במציאות קשה, או בשלל הסברים אחרים שנשמעו.

כאשר איש מבני המשפחה נעלם, נמצאו קרוביו במעין בידוד חברתי. קרובי משפחה סיפרו שלא דיברו, גם ביניהם, על קרוב שנעלם ולא החליפו מידע מחשש שהמידע יהיה להם לרועץ. קשה לא פחות היתה הפניה לגורמים מחוץ למשפחה. טענות נשמעו כנגד הקהילה היהודית כקהילה ממוסדת. הפניה למעגל האזרחי הרחב יותר היה לא פחות בעייתית. היעדרם של הליכים פורמאליים מוסדרים לפניה, לבירור פרטים או לאכיפת נורמות, הקשה עוד יותר. מעטים פנו להליכים פורמאליים (דוגמת הביאס קורפוס), אם משום שבעלי המקצוע שעסקו בכך - עורכי-דין - חששו לגורלם שלהם, ואם משום שההליכים הללו לא הניבו תוצאות מספקות. רבים ניסו לפנות באמצעות קשרים חברתיים לבעלי עמדות בצבא ובמשטרה, על מנת לערוך בירור בלתי רשמי עם אנשי רשות. אווירת הטרור הורגשה באופן חריף ביותר, אפילו קיומי.

מערכת המשפט לא הגישה עזרה כלל ולא היוותה סעד רלוונטי, בחוסר יכולתה לכפות על השלטון, צעד כל שהוא. אנשי כוחות הביטחון החזיקו בידיהם סמכויות וכוח עצום ולא היו כפופים לשום ביקורת חיצונית. לא היה שום גורם אפקטיבי שיכול היה לשאול שאלה ולקבל תשובה מגורמים אלו, שלא לומר, לחייבם לפעול בדרך כזו או אחרת. לאזרחי המדינה לא היתה נגישות לנתיבים כאלו. באווירה כוללת כזו, הופעלו גם אמצעי סחיטה כספית ואחרת כלפי קרובי הנעלמים, תוך ניצול התקוות שפיעמו בהם למצוא את הקרוב ולסייע לו ולעצמם. במרבית המקרים לא הובילו הדברים לקבלת מידע מבוסס או לחזרתו של הקרוב.

האוירה המתוארת וחוסר היכולת למצוא פתרון מעשי כל שהוא, הובילו רבים לדרך פעולה פסיבית למדי, מתוך פחד. היות ששום דרך לא הובילה לתוצאה ידועה מראש, ניטעו באזרחים מבוכה ובלבול. שרירותיות בפועל של זרועות השלטון הצבאי ביחס לאזרחים ואי סדר חברתי, רק הוסיפו לתחושות חוסר האונים.

היה מפתיע לראות שביחס לחלק מהאנשים, אותה אוירה כאילו לא השתנתה, גם כחלוף שנים רבות. חלק מהאנשים לא פנו לרשויות ולא ביררו פרטים אודות יקריהם, עד היום. חלקם חששו לדבר על הדברים גם היום או מיאנו לעשות כן מסיבות אחרות.

בתחילה, כוועדה ישראלית השומעת עדים יהודים בנציגות ישראל בארגנטינה, הציגה הוועדה מעטה של רשמיות. תוך זמן קצר, פינתה הפורמאליות מקומה לטובת פמיליאריות, פשוט כי אי אפשר היה אחרת. איש לא יכול היה לעמוד אל מול תיאור הזוועות והסבל האנושי האינסופי של כל כך הרבה אנשים. בסיום העדויות נותרו כולם מוחים דמעות, העדים נפלו על צוואר חברי הוועדה שחיבקו אותם, מנסים לנחם. המפגש האנושי הזה, לא היה בין מטרות הוועדה, הוא היה אך תוצר לוואי להקמתה ולנסיעה לארגנטינה. הוא רק נלווה למטרה הראשונית של מדינת ישראל, לנסות לסייע ליהודי ארגנטינה ולאזרחים הישראלים שקרוביהם נעלמו שם. אך מתוך כך, באותם רגעים התגלתה חשיבות הקמת הוועדה ונסיעתה לארגנטינה במלוא עצמתה. המפגש האנושי היה גורם משמעותי מאוד, בעבודת הוועדה.

קרובים רבים היו אסירי תודה לוועדה הישראלית שבאה לשמוע את פנייתם. רבים מהם לא ציפו למציאת גופה, אף שהם מנסים כמובן גם לפעול לצורך כך. אחרים ביקרו באופן קשה ונוקב את מנדט הוועדה וביקשו להביא את האחראים לדין בישראל. רובם ככולם, הביעו תודה עמוקה למדינת ישראל על הקשב, על הניסיון לסייע, למצוא גופה ולהביאה לקבורה, להביא מעט שלוה לנפש מיוסרת שכואבת שנים על גבי שנים. פעמים נדמה היה שעצם המפגש ותוכנו, הוא הוא העזרה המבוקשת. מובן שאיש לא מסתפק בכך, אך המפגש היה חשוב מאין כמותו ליהודי ארגנטינה הפגועים.

מדינת ישראל מבקשת להצטרף לאותן מדינות הממשיכות להזכיר ולהתריע בפני נוהג שלטוני דורסני כלפי אזרחים, מתנגדי שלטון. הציפייה היא שעמים אחרים יעשו כן ולא ירפו.